

Приказ – Данијела Ковачевић Микић

ПОД МОЖДАНОМ КОРОМ

(Јованка Живановић, „Шетач”, Градац К, Библиотека „Лађа”, 2020)

„Да ли ће ово ико прочитати – питам празнину, да ли је то важно – питам себе.”

Одговорити на питање о каквој књизи је реч, што је суштина кратког приказа, није ни лако, ни могуће, будући да је у питању кондензовано штиво, густо талог животног и читалачког искуства, преплет религије, филозофије и уметности, али и аналитичке психологије и православне психотерапије (Јеротеј Влахос), мистике (нпр. Емануела Сведенборга), па и социолошких студија, што имплицира активно, ангажовано читање, размишљање о књизи сопственим бићем, побуну или духовни раст. Књиге које подразумевају интелектуалну и емотивну будност читаоца олако одређујемо као „тешке” (боље: захтевне) или херметичне, зато што њиховим читањем „очи постају крупније изнутра”.

„Шетач” је, на неки начин, роман без романа или, још боље – роман о роману, будући да успоставља личну духовну генеалогiju јунака, а створити психолошки упечатљив лик јесте императив сваког писца. Овome у прилог иду и бројни (ауто)поетички коментари, а нарочито прича о истовременом доживљају љубави и из женског и из мушког пола (што је актуализација античког доживљаја душе пре пада и поделе на половине које се траже, али ује-

дно, и илустрација позиције аутора који мора да креира разноврсне и разноврдне ликове).

С обзиром на чињеницу да је у фокусу дела унутрашња драма јунака — његове тишине, али и тиховања, можда је најбоље роман одредити као хибридни жанр који вешто комбинује одлике различитих романескних врста и структурних карактеристика: роман тока свести, са модерном трансформацијом билдгунгеромана у новелу или кратки роман, али не о одрастању и образовању, већ о духовном развоју јунака; роман о роману или поетички роман, пси-

холошку драму, медитативно-есејистички и филозофски наратив (који се огледа у зебњи, егзистенцијалном дрхтају, страху, размишљању о смрти или смислу), исповедни дискурс, библијска тумачења (о божанској природи бића, светлосним озарењима, стишавању), филозофске параболе (нпр. о човеку и храсту), фикцију и фантазмагорију (нпр. лет у Санкт Петербургу), књижевну расправу (о Скерлићу или Раскољникову), постмодернистички поступак пронађеног рукописа или узгредне белешке, интерполирање приче као илустрације неког филозофског система и друге моделе, због чега би тумачењу овог дела свакако била подобнија форма огледа или студије него кратког приказа.

Свести ерудитну књигу, која је зденац питања и одговора, на кључну тему или основне наративне токове, не би

много помогло будућем читаоцу, јер у суштини, реч је о то-
посу: запитаности о смислу живота и спознаји самог себе
(што критичар као посредник не може да пробуди у дру-
гоне). Да би човек себи објаснио сопство, потребни су му
други, али је сопство тешко саопштиво и себи и другима. У
трагању за оним што је кључна карактеристика сопственог
бића, писање се показује као лакши начин да унутрашња
тишина проговори, али је писање и „молитва за спас, ради
менталног, емотивног и душевног растерећења”.

„Анксиозност јесте последње, страшно упозорење да
смо предалеко отишли од себе, и премда тешка, најтежа, о-
помена је да не живимо сопство, да је наше биће на прагу
пропасти.”

Цитатност, као одлика стила Јованке Живановић, у о-
вој књизи је заправо знатно померена ка префињеној интер-
текстуалности, што се види и у томе да наратор лично про-
живљава и различите теорије о смислу и сврси уметничког
стварања, и то не само Јунгове аналитичке психологије, која
се и сама додирује с филозофијом и религијом, а која нам
при читању прва пада на памет, тим пре што је чувени швај-
царски психијатар именован већ у трећем поглављу романа
(не без аутоиронијског и духовитог отклона). Роман открива,
метафорично говорећи, све оно што је под можданом кором
необичног јунака који је најпре добио дијагнозу ментално
оболеле особе, а касније изабрао да за друге и даље буде луд,
користећи тако добијено време за сопствени интелектуални
и духовни раст. Суштински, јунак бежи од стварности зато
што не уме да је поднесе због снажне емпатије и бола који у
њему изазива патња других, будући да је хиперсензибил-
ност његов трајни белег. Стварносни рам нараторовог живо-

тописа сведен је на минимум — читалац зна само то да се о свом с ума сишавшем сестрићу брине стара тетка, а понешто, узгред, сазнаје и о његовом оцу, с тим што није реч о породичном родослову, већ о социјалном слому меланхоличне индивидуе која своје осећање честитости не баца под ноге друштвеном систему, већ чувајући „малог Бога у себи”, односно Кантово „звездано небо над собом и морални закон у себи”, пуца (јер под притиском друштвене диктатуре страда или тело, физичка егзистенција, или душа), с тим што је фокус у овом делу потпуно померен са материјалног плана ка метафизичком садржају.

„Какав Таџ Махал, какве Египатске пирамиде! — чудо је кад отвориш књигу, а из белине странице у тебе груну раздрљене груди човека, и у њима видиш крваво, пулсирајуће месо из кога у млазу шикља хистерија, афекција и опсесија.”

Будући да почива на интроспективном, медитативном, рефлексивном наративу, који сам по себи подразумева асоцијативни ток свести (односно „прасак” као начело, а „врзино коло” као ритам), без поштовања хронологије, „без ослањања наредног на претходно”, необична и хвале вредна је чињеница да овај роман ипак има прецизну и јасну, чврсту структуру која прати поступак „кретања по рубовима да би се дошло до центра” — цитирани делови су заправо аутопоетички коментари из дела. Наратив је у складу са психолошким профилем приповедача — Шетач је интелектуалац, са дијагнозом анксиозности која се испољава у томе да се не може владати сном, то јест спавањем, чиме су мотивисане ноћне шетње по околним брдима. Тај фон је послужио књижевници да урони у интимни

простор хиперсензибилног, интелигентног, немирног, стваралачког бића у чијој свести стварност и снови, то јест сновиђења, коегзистирају, а оно што се проживљава изнутра често има и снажнији интензитет и, парадоксално, већи степен важности од онога што се обично назива животом. Осим Шетачевог рукописа, композицију романа чине и уводни стихови Чеслава Милоша, са централном речју ТО (оно неизрециво, необјашњиво, да ли уопште саопштиво, а суштинско, у човеку), па Писмо Чуду (читаоцу, сроднику по духу), курзивом означено поглавље у коме се други глас, у првом лицу женског рода, декларише као Шетачев Макс Брод – дакле, поглавље које потписује онај који је Шетачев рукопис нашао и сачувао и у њему препознао сопствени одраз, чиме је не само писац-припређивач књиге, већ и инкарнација идеалног читаоца – затим независни Шетачев запис који је интервенцијом писца-приређивача уметнут на половини рукописа и дванаест, бројевима обележених, поглавља која се завршају посебно издвојеним кратким записима чија природа осцилира између есејистичког резимеа, дневничке белешке и филозофског крокија – с тим што, уместо иза завршног поглавља, последња мини-белешка стоји испред првог поглавља, чиме се сугерише цикличност, заокруженост тј. кружна путања без почетка и краја (што потврђује и откривени теткин рукопис прекасно препознатог духовног сродства). Те кратке и ефектне завршнице поглавља будући читалац може да чита и издвојено управо због чињенице да је реч о мисаоним екстрактима и могућим одговорима на круцијалне теме: о чињењу добра; о односу унутрашњег и спољашњег света; о истини; о „моралном закону у себи”, тј. потреби да се племенитост заштити од ниског, мрачног и

вулгарног; о сопству, личним тежњама и уравнотежености; о бежању од стварности и меланхолији; тражењу смираја у лепоти природе; страху „ни од чега” (скраћено именованом као „То”, што је веза и са уводним стиховима Чеслава Милоша, али и основа за размишљања о егзистенцијалистичкој зебњи као филозофском феномену); трагању за одговорима и свести да њих нема из човечјих уста, ма колико речита и мудра била; о свести да је сопство суштински несаопштиво (што је у корелацији са уметничким осећањем стваралачке „моћи немоћи”); о неисписаном путу пред собом, чежњи и патини тајне, тј. Значењу које ће се открити тек на кају пута. Стога ћу закључити да је ово роман који ће своје читаоце налазити у онима који иду у библиотеку да би остварили сусрете по духовном сродству са писцима различитих епоха и тематских интересовања, у онима које одликује „незаинтересованост за структуру власти, жуте естрадне сензације, техничке, модне и остале трендове, дневну штампу...”, меланхоличним и преосетљивим, тананин социјалним аутсајдерима, умно хипертрофираним интелектуалцима. Такво дело, самим тим, тешко да може да рачуна на шири читалачки одјек, стога похвале за књигу не упућујем само аутору, већ и издавачу — Бранку Кукићу, који се усудио да објави дело за које је и сам знао да неће бити финансијски исплативо, али за које је такође знато и да је преко потребно овом друштву које се увелико заглибило у баналностима баш као тас који ће барем настојати да одржи равнотежу.

Остаје нада да ће се на књижевној сцени нешто ипак променити у корист врхунске литературе, мада ту наду најалост не потхрањују избори за поједине књижевне награде, а само би заинтересованост књижевне критике за

дела која не подилазе незнању и површности прокрчила стазу оваквом делу барем до оних који су књижевном јунаку сродници по духу, чији је циљ такође „силазак или успење ка месту где борави смисао постојања” и који свој карактер описују психолошким тројством: „меланхолија, носталгија за нечим што има само метафизичко постојање и емпатија”.

О АУТОРКИ ПРИКАЗА

Данијела Ковачевић Микић (1971) је дипломирани филолог српског језика и књижевности – мастер, ради као про-светни саветник у Министарству просвете, науке и технолошког развоја, у Школској управи у Чачку. Аутор је и реализатор бројних обука за наставнике, иницијатор неколико локалних пројеката посвећених српском језику и савременој српској књижевности. Председник је Удружења „Чувари дела Вука Караџића”.

До сада је објавила једну књигу посвећену теми мета-критике – „Критичка (не)сагласја Славка Гордића” и више радова у књижевној периодици и научним зборницима.